

CRESUS

Measuring and mobilizing wealth for a cohesive, inclusive and fair society

SARAH KUYPERS⁽¹⁾, ANDRÉ DECOSTER⁽²⁾, JUSTINA KLIMAVICIUTE^(4,3), MATHIEU LEFEBVRE^(6,3), IVE MARX⁽¹⁾, SERGIO PERELMAN⁽³⁾, PIERRE PESTIEAU⁽³⁾, JEROME SCHOENMAECKERS⁽³⁾, KEVIN SPIRITUS^(5,2), GERLINDE VERBIST⁽¹⁾

- (1) Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp
- (2) Research Centre of Public Economics, KU Leuven
- (3) CREPP, HEC, University of Liège
- (4) Vilnius University
- (5) Erasmus University Rotterdam
- (6) University of Strasbourg

SAMENVATTING IN HET NEDERLANDS

Context

Intuïtief worden inkomen en vermogen vaak aanzien als twee zijden van dezelfde munt omdat vermogen vaak wordt opgebouwd door inkomen te sparen in plaats van te consumeren. Hun onderlinge relatie is echter een stuk complexer dan dat; vermogen kan eveneens worden opgebouwd door het krijgen van erfenissen en giften, door hypotheeken en leningen af te sluiten, als gevolg van prijsstijgingen en door het inkomen dat gegenereerd wordt door het vermogen zelf. Met andere woorden, de relatie tussen de inkomens- en vermogensverdeling is sterk, maar verre van perfect. Dit betekent onder meer dat diegenen met het hoogste (laagste) inkomen niet noodzakelijk ook het hoogste (laagste) vermogen bezitten. Bijgevolg leidt de studie van slechts één van beide verdelingen tot louter gedeeltelijke bevindingen. Het belang van de gezamenlijke studie van inkomen en vermogen wordt pas recent erkend in de literatuur, in het verleden werd er steeds gefocust op slechts één van beide. Tot aan het begin van de 20e eeuw onderzocht men voornamelijk het niveau en de verdeling van vermogen, rond de periode van de wereldoorlogen verschoof de aandacht naar inkomen en recent is men teruggekeerd naar het vermogen onder meer door de socio-economische en demografische veranderingen die de laatste decennia hebben plaatsgevonden zoals robotisering, stijgende ongelijkheid, veroudering van de bevolking en de financiële crisis van 2007.

Onder de impuls van deze socio-economische en demografische processen en het invloedrijke werk van Thomas Piketty en collega's zijn het aantal vermogensstudies het laatste decennium exponentieel toegenomen. Deze hernieuwde interesse in vermogensonderzoek heeft geleidelijk aan ook geleid tot een toename van beschikbare vermogensdata. Hoewel de interesse in de vermogensverdeling sterk is toegenomen, is er voor een aantal onderwerpen die we in het CRESUS project onderzoeken soms nog verbazend weinig aandacht. Er was met name een tekort aan vermogensonderzoek vanuit sociaal oogpunt, i.e. wat impliceert de verdeling van vermogen en de inkomens-vermogenscorrelatie voor de definitie en analyse van armoede en ongelijkheid, voor belastingen en herverdeling, voor de financiering van langdurige zorg, enz?

Doelstellingen

Bij de start van het CRESUS project was er al redelijk veel geweten over de verdeling van marktinkomens en beschikbare inkomens in België, terwijl we weinig of niets wisten over de vermogensverdeling. De eerste set van doelstellingen bestond er daarom uit de Belgische vermogensverdeling te beschrijven en te onderzoeken in welke mate de verdelingen van inkomen en vermogen met elkaar correleren. We hebben ook de lange termijn evolutie van het aandeel van topinkomens onderzocht op basis van fiscale data. De tweede doelstelling van het project was om op basis van deze resultaten de traditionele manieren om armoede, ongelijkheid en herverdeling te meten te verbeteren door vermogensinformatie mee op te nemen. Een volgende doelstelling was om de rol van vermogen in sociaal beleid te beschrijven en te analyseren. In dit kader analyseerden we de werking en effecten van vermogenstesten in systemen van minimuminkomensbescherming, onderzochten we het potentieel voor de invoering van nieuw soort beleid gericht op het helpen van vermogensopbouw bij armen en schatten we het substitutie-effect van opgebouwde publieke pensioenrechten op privaat sparen en vermogensopbouw. Verder bestudeerden we eveneens vermogensbelastingen, zowel vanuit theoretisch als empirisch perspectief. De laatste doelstelling bestond uit het

beschrijven van het aandeel van erfenissen in het totaal vermogen, het analyseren van de belangrijkste motieven voor het geven van erfenissen en giften en het onderzoeken wat deze resultaten betekenen voor het uittekenen van een optimaal verzekeringsbeleid voor langdurige zorgnoden.

Methodologie

De meeste van onze analyses zijn gebaseerd op data van de 'Eurosystem Household Finance and Consumption Survey (HFCS)' en de 'Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE)'. Voor de studie van de topinkomens hebben we fiscale data gebruikt. Voor het onderzoek naar de gezamenlijke verdeling van inkomen en vermogen hebben we het vermogen omgerekend naar een jaarlijkse annuïteit en dit bedrag werd dan opgeteld bij het inkomen. Voor de beleidsanalyses hebben we voornamelijk beroep gedaan op microsimulatie technieken. Meer bepaald hebben we de HFCS data aangepast zodat deze kunnen gebruikt worden als onderliggende database voor het EU microsimulatie model EUROMOD en hebben we EUROMOD uitgebreid met de simulatie van vermogens gerelateerd beleid. Daarnaast hebben we eveneens een ander microsimulatie model gecreëerd dat op een gedetailleerde manier opgebouwde pensioenrechten kan schatten. De theoretische benadering van belastingen op vermogen en kapitaalsinkomen werd uitgewerkt in het kader ontwikkeld door Mirrlees (1971, 1976) en Atkinson & Stiglitz (1976).

Belangrijkste resultaten

Dankzij het onderzoek uitgevoerd binnen het CRESUS project is onze kennis over de verdelingen van vermogen, erfenissen & giften en het aandeel van topinkomens, alsook de correlatie tussen inkomen en vermogen sterk gestegen. Onze resultaten tonen dat het vermogen veel ongelijker verdeeld is dan het inkomen, maar dat België toch eerder een uitzondering is in internationale vergelijkingen. Ongelijkheid in termen van zowel inkomen als vermogen is relatief laag, met name in combinatie met het feit dat het mediaan inkomen en vermogen hoog zijn. Bovendien is er geen duidelijk bewijs dat ongelijkheid of het aandeel van de topinkomens gestegen is. Daarnaast toonden onze resultaten dat inkomen en vermogen positief maar verre van perfect met elkaar correleren. Voornamelijk gezinnen waarbij het gezinshoofd jong, werkloos of inactief, laaggeschoold, alleenstaand, huurder is en een migratieachtergrond heeft, lopen een hoog risico om zowel een laag inkomen als een laag vermogen te hebben, terwijl het risico bij ouderen relatief laag ligt. Onze schattingen van de lange termijn evolutie van erfenissen tonen dat zowel de jaarlijkse stroom als percentage van het nationaal inkomen als de opgebouwde voorraad als percentage van het totale vermogen een U-patroon volgt. Beide indicatoren impliceren dat tijdens de laatste decennia het belang van erfenissen enorm gestegen is waardoor vandaag ongeveer 80 procent van het totale vermogen uit geërfd vermogen bestaat en slechts 20 procent uit vermogen opgebouwd op basis van eigen verdienste.

Armoedemeting op basis van een gezamenlijke indicator van inkomen en geannuïtiseerd vermogen resulteert in lagere armoedecijfers als de armoedelij on hetzelfde niveau als voor de meting van inkomensarmoede wordt behouden, terwijl de cijfers stijgen als de armoedelij evenredig zou worden aangepast (i.e. de armoedelij wordt dan op 60% van de mediaan van de som van inkomen en vermogensannuïteit gezet). Armoedemeting op basis van inkomen en vermogen kan daarnaast ook op een multidimensionale manier worden berekend. Hierbij vinden we dat ongeveer 60 procent van de inkomensarmen voldoende vermogen bezitten om niet als vermogensarm te worden beschouwd, terwijl er 4.6 procent Belgen zijn die op dit moment niet als arm worden beschouwd, maar weinig of geen vermogen hebben om op te

kunnen terugvallen. Als we de eerste manier van gezamenlijke meting van inkomen en vermogensannuïteit toepassen op de berekening van ongelijkheid en herverdeling, vinden we dat het herverdelende effect een stuk lager is, zodat ongelijkheid een pak hoger ligt.

Een gedetailleerde decompositie van het totale herverdelende effect impliceert dat alle herverdelende instrumenten minder effectief zijn wanneer we ze evalueren ten opzichte van de gezamenlijke verdeling van inkomen en vermogen. Sociale uitkeringen zijn hierop echter een belangrijke uitzondering; ze blijven een sterk herverdelend instrument ook wanneer vermogen mee in rekening wordt genomen. Met andere woorden, sociale uitkeringen komen voornamelijk terecht bij gezinnen die zowel inkomens- als vermogensarm zijn, wat grotendeels te wijten is aan het effect van vermogenstoetsen die worden toegepast bij de toekenning van uitkeringen. Maar aangezien het bedrag van de minimum inkomensuitkeringen vaak onder de armoedelijn ligt, hebben we eveneens onderzocht in hoeverre het mogelijk zou zijn om deze bestaande sociale voorzieningen aan te vullen met een nieuw soort beleid dat erop gericht is om armen te helpen bij de opbouw van hun vermogen. In deze context argumenteren we dat dit soort beleid bij voorkeur focust op de opbouw van liquide types van vermogen en dat een dergelijk beleid naar alle waarschijnlijkheid minder kost dan de belastingvoordelen voor vermogensopbouw die vandaag worden toegekend. Toch is het opletten om een correcte balans te vinden tussen vermogenstoetsen in de toekenning van uitkeringen enerzijds en het stimuleren van vermogensopbouw anderzijds. We onderzochten een dergelijke afweging voor een ander belangrijk aspect van sociaal beleid, namelijk publieke pensioenen, en hieruit blijkt dat elke euro extra pensioen resulteert in een daling van het privaat vermogen van 14 tot 25 eurocenten. Verder hebben we ook beschreven dat het geven van erfenissen en giften voornamelijk gedreven wordt door altruïsme en heersende familienormen. We argumenteren dat deze aspecten een rol moeten spelen bij het uittekenen van een optimaal verzekeringsbeleid voor langdurige zorgnoden.

Onze resultaten met betrekking tot vermogensbelastingen, ten slotte, impliceren dat het optimaal is om kapitaalinkomen te belasten alsook erfenissen en giften. Hierbij zou het om brede belastingen moeten gaan waarbij alle soorten vermogens(inkomsten) gelijk worden behandeld, wat betekent dat ook meerwaarden op vermogen dienen te worden onderworpen aan de belasting en dat belastingvoordelen moeten worden afgeschaft. Het ideale ontwerp van een dergelijke belasting is de zogenoemde 'Rate of Return Allowance' waarbij voornamelijk de buitengewone kapitaalinkomsten belast worden en het risicovrije rendement weinig of niet aan belasting worden onderworpen. Onze empirische analyse toonde echter aan dat een breed belastingsysteem op kapitaalinkomen en erfenissen en giften op dit moment niet bestaat. Hoewel belastingen op kapitaalinkomen in de meeste landen progressief verdeeld zijn, evenals de algemene vermogensbelastingen van Frankrijk en Spanje, zijn ze een te kleine belasting om effectief een herverdelend effect te hebben. Effectieve belastingvoeten liggen immers een stuk lager dan de marginale voeten als gevolg van de vele belastingvrijstellingen, -aftrekken en -kredieten.

Conclusies en beleidsaanbevelingen

De resultaten van het CRESUS project hebben heel wat interessante beleidsimplicaties. In de eerste plaats adviseren we om de huidige sociale indicatoren aan te vullen met indicatoren die informatie over het vermogen van huishoudens bevatten. In de tweede plaats argumenteren we dat vermogenstoetsen er in slagen om de inkomensarmen die beter af zijn omwille van hun vermogen uit te sluiten van het recht op uitkeringen. We benadrukken echter dat dit wel ten koste gaat van meer complexiteit in de uitkeringsaanvraag waardoor het risico op non-take-up

bij personen die wel in aanmerking zouden komen hoog is. Daarnaast lijkt de invoering van beleid omtrent het ondersteunen van vermogensopbouw bij armen een interessante piste om bestaande sociale voorzieningen aan te vullen, maar voor exacte beleidsaanbevelingen is meer onderzoek nodig. Verder zijn onze resultaten met betrekking tot het vervangingseffect tussen publieke pensioenen en private vermogens zeer relevant voor het debat rond pensioenhervormingen. We raden aan om hervormingen die een effect hebben op individuele pensioenrechten verschillende jaren van tevoren aan te kondigen zodat men de kans krijgt om de daling in pensioenrechten te compenseren met eigen spaargelden. Daarnaast adviseren we ook om een franchise in te voeren in zowel private als publieke verzekeringen voor langdurige zorgbehoeften alsook om beter te controleren op het fenomeen van 'strategische verarming' waarbij middenklasse gezinnen zich ontdoen van hun vermogen om zo in aanmerking te kunnen komen voor beleid gericht op armen. Ten slotte, argumenteren we dat een ideaal systeem van belastingen op vermogens bestaat uit een brede belasting op alle soorten kapitaalinkomen alsook erfenissen en giften, maar verder onderzoek is noodzakelijk om uit te maken hoe een dergelijk systeem er in de praktijk zou moeten uitzien. Niettemin is het wel overduidelijk dat om vermogens(inkomsten) efficiënt en eerlijk te kunnen belasten het noodzakelijk is om een vermogenskadaster in te voeren. De opbrengsten van hogere en/of nieuwe belastingen op vermogens(inkomsten) zouden dan kunnen aangewend worden om de voorstellen rond spaarbeleid voor armen en langdurige zorgverzekering te financieren.

Kernwoorden

Vermogen, ongelijkheid, armoede, herverdeling, optimale belastingen, erfenissen, langdurige zorg verzekering